

PATAKY LÁSZLÓ tanszékvezető főiskolai tanár:

**„AZ ADY-VERSEK
POÉTA-ADMINISZTRÁTORA”**

(Földessy Gyula Ady-tanulmányainak bibliográfiája).

Ötven évvel ezelőtt, 1906. februárjában jelent meg Ady Endre első „új” kötete. Ha könyvének megjelenésekor nem is támadt azonnal széleskörű visszhang, nem kétséges, hogy ez az egyszerűnek látszó költői tett lett a kezdetévé irodalmunk minden addiginál nagyobb „háborgásának”. Feleslegesnek látszik itt most a harcok egyes fázisait, legjelentősebb állomásait akár csak felsorolni is. Révai József Ady-tanulmányának A harc Adyért c. fejezete kellő eligazítást ad e kérdésben. Elég talán hivatkozni e harcok vetületének, az Ady-irodalomnak szokatlan, nagy bőségére. Közismert, hogy egyetlen más XX. sz-i magyar íróval sem foglalkozik annyi tanulmány, cikk, vitairat, mint Ady Endrével. Akármennyire elegendő értékű és színvonalú is ez a hatalmas irodalom, eredményeként Ady nagyszerű alakja és megharcolt harcai, ma már alig félreérthetően és félremagyarázhatóan állanak előttünk. Sok, nagyon sok minden kitisztult és letisztult az elsuhant ötven év alatt.

Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy irodalomtudományunk és irodalomtanításunk egyetlen más jelentős örökségünkkel sem sáfárokodik olyan hűtelenül, mint éppen azzal a drága kincsrel, amelyet számunkra Ady költészete jelent. Irodalomtudományunknak e területen megmutatózó hiányosságairól áttekintő képet nyújt Bóka László készülő Ady-monográfiája Ady pályakezdése címmel megjelent első kötetének bevezetésében. S aki bármely fokon figyelemmel kísérheti irodalomtanításunkat, tudja, hogy e ponton jelentkezik a legtöbb kérdés és itt tapasztalhatók a legzavarosabb nézetek. A felmerülő kérdések a legtöbb esetben az Ady-versek érthetőségének problémáját vetik fel.

Tudjuk, hogy az Adyt ért számtalan rágalom között az ő „érthetetlensége”, sőt „értelmetlensége” miatti panaszok voltak a leggyakoribbak. De azt is tudjuk, hogy Ady maga „a legérthetlenebb verseit se hitte csálhatatlanul érthetetlennek”. (Dukduk-affér) Vagy, hogy az itt hosszan felsorakoztatható sok nyilatkozata közül az egyik legkeserűbbet idézzük: „verseinket nem olvassák, nem látják, s ha látják, nem értik s ha megértik, jaj nekünk, mert akkor nem értették meg még csak igazán.” (A magyar Pimodán).

A kérdést nyilvánvalóan nem lehet csupán érzelmi állásfoglalással eldönteni. Nem gondolkozhatunk úgy, hogy én szeretem Ady Endrét kemény harcaiban megmutatott bátorságáért, becsülöm nagyszerű költői tehetségéért és ezért elfogadom tőle a különös, „érthetetlen” kifejezéseket is, egyszerűen túlteszem magam „értelmetlenségein”. Földessy Gyuláé az az irodalomtörténeti jelentőségű érdem, hogy e kérdésben a gyökeres megoldáshoz segített bennünket. Ő tett először sikeres kísérletet arra, hogy feltárja azokat a mély összefüggéseket, amelyek Ady egyes verseit, azoknak sorait, gondolatait más verseinek, sőt igen gyakran prózájának egyes soraival és gondolataival összefűzik.

Földessy Gyula természetesen nem az egyetlen, aki Ady megértésében előbbre tudott bennünket segíteni. Mindenki, aki bármelyik Ady-probléma megoldását sikeresen elvégezte, szintén közreműködött e téren, de Földessy Gyula fejtette fel azt az Ady egész költészetét átfogó szimbólum-rendszert, amely az ő lírájában egészen sajátos organikus egységet alkot, amiért Adynak nem minden versét tekinthetjük olyan önmagában megálló, megérthető lírai alkotásnak, mint más költők költeményeit.

Bizonyos összefüggések felismerésére mások is eljutottak.

Igy pl. annak megállapítására, hogy Ady versei együtt, kötetbe összeállítva hatnak igazán. Ezen az alapon mondhatta Lukács György, hogy számára és a magyar olvasók ama idősebb nemzedéke számára amely még az önálló publikációkból ismerte az egyes Ady-verseket, Ady minden új kötete szinte meglepetést okozott. „Ismertük — írja — az egyes verseket, de összefüggésükben, az Ady teremtette sorrendben, kompozícióban, egymást támogatva és erősítve, egyodalúságokat és kilengéseket a fővonalba igazítva, erősebben hatottak, mint külön-külön.” (Ady, a magyar tragédia nagy éneke. Irástudók felelőssége, Szikra, 1945: 44. o.)

Ignotus két nyilatkozatával igen alkalmasan lehet azt megvilágítani, hogy ez a felismerés mennyivel kevesebb annál, amit előzőleg Földessy eredményeként vázoltunk. Azt a tényt, hogy Ady verseinek a kötetek összefüggéseiben való vizsgálata milyen sajátos következményekkel jár, Ignotus is észrevette, sőt talán őt tekinthetjük e kérdés első megrendítőjének is. Igazán tipikusan „ignotusi” szellemességgel állapítja meg: „Mint a virág egy tövön, egyik élénkíti a másikat. Ez a tő az egységes világnézés, amelyből fakadnak s amelyre rávállanak... Együtt és egymáshoz képest megrészegítenek változatosságukkal, sokféleségükkel, egymásra való ráfelelésükkel.” (Ady-Múzeum, II. 34. l.) Ám ki ne ismerné az ő még szellemesebben megfogalmazott, de egyben már sajnálatosan megtévesztő „kommentárját” A fekete zongoráról: „Akasszanak fel, ha értem. De akasszanak fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetünk, sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.” S cikkében, mely különben a Vér és Arany kötetnek a Magyar Hírlap 1908. január 14-i számában megjelent kritikája, megtalálható a félrevezető általánosítás is: „Ez a csupa-értelem ember ritkán ír olyan verset, melynek pontosan kipécézhető értelme volna. Ezért, hál' Istennek, nem muszáj megérteni s nem is fontos, hogy megértsék. Ez különben is csak a tudományban fontos. A költészetben az értelem számára való foglalat

csak egy az ezer adalék közül, mellyel a költő együttvéve mesterkedik azt, hogy a papíron olyasmit szegezzen le, ami az olvasót ugyanolyan állapotba ejtse, mint aminő őbenne nyugtalankodott volt.“

Ignótus végső következtetései tarthatatlanságának hosszabb bizonyítására nincs ma már szükség. Nem látszik azonban bizonyosnak, hogy az általánosítás első részénél is hasonló egyértelmű volna az elutasítás. Ennek ellenkezőjére vall a jelenlegi gyakorlat, amelyik sokszor a rajongó hódolat állapotában is megelégszik az Ady-versek felületes „értelmezésével”. Milyen igaza volt a költőnek, aki éppen Földessy Gyula tanúságtétele szerint, többször panaszkodott arról, hogy Ignótus szellemeskedése „nagyon ártott” neki. Földessy maga így fogalmazta meg azt, hogy valójában sokkal többről van szó, mint Ady különleges kötet-komponáló képességéről: „Ady elhunytá után, a már kész Ady-művel kezünkben mind kiteljesedtebb, egészségesebb, pontosabb jelentése bontakozott ki az Ady-verseknek. Most lehetett igazánban ráeszmélni nemcsak arra, mennyire „támogatják” egymást az Ady-versek, hanem — amit még Ady életében alig-alig pedzettünk — milyen éles fényt vet egyik verse a másikra, igen sokszor még azokra is, melyek külön-külön motívum-körbe tartoznak. Behatóbb tanulmányozás után mindegyre jobban kezdett kivilágosodni egy-egy homályos Ady-vers, vagy egy „érthetetlen” szövegrészlet.” (Ady minden titkai, 20, 1.)

Az érthetlenség vádjának elutasítása tehát korántsem jelenti azt, hogy Ady költeményei könnyen, odaadás és az önemésztő költői tevékenységét megillető olvasási felkészültség nélkül megérthetők. Az ő versei a henyék, a felületesek, a könnyű és olcsó megoldásokra vágyók, a félfüllel-hallgatózók, vagy a pöffeszkedők, a Tisza Istvánok, stb. előtt rejtve maradnak. Ady igényes volt önmagával szemben és ezért igényes lehetett híveivel, olvasóival szemben is. „Szobám: a harmadik emelet, S aki szeret, Gondolja meg, mert hosszú az út . . .” (A harmadik emeletre.)

Földessy eredményei kortársaira érezhetően felszabadítólag hatottak. Figyeljük ezt még Babits Mihálynál, aki Földessy első Ady-tanulmányát elolvasva, felismeri a rokonságot az általa „a világ legnehezebb költőjének” tartott Dante és Ady között. Találó ez a megfigyelés, tudjuk — Dante maga mondja —, hogy aki őt érteni akarja, „üljön meg a padkán és élesítse jól az eszét.” A Földessy tanulmányára mintegy válaszként írt, azzal más kérdésekben vitatkozó 1920-as Ady-tanulmányában Babits így fejezi ezt ki: „..... A dynál is, mint Dantében, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumoké, melyek szigorú egymásba illeszkedésükkel, szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak. Hogy Ady éppen úgy benn él ezekben a szimbólumaiban, mint

Dante az övéiben, azt legjobban mutatja, hogy nem ejti el őket. vissza-visszatér hozzájuk, nő, gazdagodik, de ugyanaz marad benne ez a szimbólum-világ, elfelejtettnek hitt szimbólumok merülnek fel évek után újra; úgy, hogy (amint Földessy mondja) „egész Ady konkordancia-kötetet lehetne összeállítani” és kellene egy Ady-kulcsot, Ady-lexikont. Ha pl. a Hunn, új Legendában (Ki látott engem?) olvassuk a sort: Életük ez a mérsékelt csodáknak —, és nem értjük tisztán mindaddig, míg az évekkel ezelőtt írt Petőfi-tanulmány kezünkbe nem akad, ahol Ady az Univerzum kisebb titkairól beszél: akkor lehetetlen, hogy ez a visszatérő és következetesen egyjelentésű szimbólum-nyelv, ez az éveken át való pontosság, ez a költőben vasszilárdsággal megőrzött és meg nem hajló szimbólumvilág a Dante-ismerőnek a firenzei látnok szimbólikus univerzumát ne juttassa eszébe.” (Gondolat és írás 270—271. l.) Aki ismeri Földessy 1919-es Ady-tanulmányát, tudja, hogy abban Földessy utal a Hunn, új Legenda és a Petőfi nem alkuszik c. tanulmány összefüggésére. Az Ady-szimbólum rendszerének megvilágítására hozott példát tehát Babits nyilvánvalóan Földessy tanulmányából vehette, ha ennek jelzéséről el is felejtkezett.

Talán még élesebben megfigyelhetjük a felszabadító hatást Benedek Marcellnél, akinek 1924-ben megjelent Ady-breviáriuma jelentékeny műve az Ady-irodalomnak és Földessy Gyula e művéért Benedek Marcellt Ady egyik legértékesebb kommentátorának tartja. Földessy nyolcvanadik születésnapjára írt köszöntőjében igazán találóan idézi Bóka László e műből a következő sorokat: „Párisban történt 1908. júliusában első találkozásom Ady lelkével. Egy mozgalmas estén a Montmartre-ről a Boulevard Saint-Michel felé dőcögve, az akkor még emeletes omnibusz imperiálján magyarázgatta nekem Földessy Gyula harsogó lelkesedéssel az Alvó csókpalota értelmét, szépségét. Azóta..., azóta talán egyben-másban ismét másképp vélekedem Adyról, mint ő, de itt e könyv első lapjain meg kellett tennem ezt a vallomást és meg kellett köszönnöm Földessynek, hogy szememet felnyitotta a párisi omnibusz imperiálján.” (Csillag, 1954. októberi szám, 1970. l.)

Annak, hogy mindezek ellenére a felszabadulásunk utáni magyar irodalomtudomány bizonyos tartózkodással értékelt Földessy Gyula irodalmi tevékenységét, sok mindenben kereshetjük az okait. Lehet, hogy az ún. Toll-vita során tanúsított éles és bátor állásfoglalása általában tartózkodóbbá tette a véleményeket és ez a helyzet érezte hatását még a felszabadulás után is. Lehet, hogy Révai József Ady-tanulmányának említett fejezetében található, Földessyt is bíráló szavai alkalmasak voltak téves általánosításokra is. Legvalószínűbbnek mégis az látszik, hogy az új utakon

járó szaktudományunknak egyszerűbb problémákon kellett odafej-
lődni, hogy a bonyolultabb kérdések megoldására is eredménye-
sebben és bátran vállalkozhassék. Úgy véljük, hogy ez a fejlődés
bekövetkezett és ez tette lehetővé irodalomtudományunkban annak
felismerését, hogy az igazi Ady alakjának megrajzolásánál az ed-
digieknél sokkal jobban kell építenünk Ady barátjának és „társ-
szerzőjének”, majd Ady halála után „fáradhatatlan apostolának”
immár csaknem félszázados lenyűgözően következetes és jelentő-
ségében eddig igazában nem méltányolt tevékenységére, eredmé-
nyeire.

Az utóbbi két esztendő két legjelentősebb Ady-tanulmánya,
Bóka Lászlónak szimbolizmusa címmel tartott akadémiai szék-
foglalója, majd a már említett Ady-monográfiájának megjelent
első kötete egyaránt tanúsítják ezt. Előbbiben a szerző, mikor Föld-
dessy Ady minden titkai című Ady-kalauzára hivatkozik, a követ-
kező megjegyzést teszi: „Földessy kötete ott is forrása volt tanul-
mányomnak, ahol nem értek vele egyet; széles körre terjedő kon-
kordanciái ma is nélkülözhetetlenek.” Monográfiája első köteté-
nek az Ady életmű eddigi tudományos feldolgozását felmérő be-
vezetőjében pedig a következő sorok érzékeltetik, hogy nagyigé-
nyű műve megírása közben talán még tovább fokozódott benne a
Földessy eredményei iránti megbecsülés: „Hogy azonban Ady-
filológia van, azért Földessy Gyuláé az érdem. Ady magyarázatai
sok ellentmondást hívtak ki s ezek nem is voltak jogosulatlanok,
de Ady költői nagyságának felismerésétől az Ady-hagyaték gon-
dozásáig senkinek sem tartozik irodalomtudományunk több hálá-
val, mint neki. Felszabadulás utáni kritikánk, véleményem szerint,
nem értékelte kellőképp Földessy részletkutatásainak, az Ady-
konkordanciák erényeinek valós értékét s méltán kapott elégtételt
az inkább hibáit kiemelő kritikáért a Kossuth-díj koszorújával.
Még vitatható nézetei is instruktívak; megoldásai nem mindig
fogadhatók el, de a nyom, melyen elindul, mindig jó nyom.”

E szerény tanulmány megírására is Bóka László adta az ösz-
tönzést a már említett jubileumi cikkében olvasható ama panaszá-
val, hogy Földessy „Ady minden titkai c. könyvét máig sem méltá-
totta komoly bírálat.” A feladat teljes értékű megoldásához még
hosszabb idő elmélyült és odaadó kutató munkájára van szükség.
E publikációt, Földessy Ady-tanulmányai bibliográfiájának közlé-
sét, bevezetve Földessy működésének jelentőségét és befejezve
műveinek témaköreit összefoglaló részekkel, mégis talán indokoltá
teszi részben az az álláspont, hogy Földessy Gyula valóban leg-
jelentősebb könyvéről csakis egész életművének figyelemmel kísé-
résével lehet igazán helyes véleményt formálni. részben pedig
Földessy írásai felkutatásánál jelentkező sok nehézség.

Nincs szükség annak hosszabb igazolására, hogy aki ilyen bonyolult kérdésben helyes kritikát akar mondani, látnia kell azt, hogy milyen úton és módon alakultak és kristályosodtak ki azok az eredmények, amelyek számunkra olyan komoly értékeknek látszanak. Más természetű dolgoknál is nélkülözhetetlen az összefüggések vizsgálata, a kommentálásoknál pedig érthetően még fokozottabb mértékben. Igaz, Földessy Gyulában megvan az a rendkívül fontos kritikai erény, amelyet Bóka László az önmaga korigálására való készségként és képességként méltat. Földessy maga írja említett könyve bevezetőjében ezeket az annyira jellemző sorokat: „Mióta Ady első új kötete megjelent, úgyszólván naponta olvasom, s mikor ezer lapnál jóval többre menő Ady-tanulmányaim után a múlt év november havában másodszer fekdüdtem neki az összes Adynak, — írta ezt 1949 januárjában —, hogy minden sorát maradék nélkül megértsem és megértessem, munkámban előrehaladva, szégyenkezően gondoltam vissza azokra a kijelentéseimre, amikben már régebben is és legutóbbi Ady-tanulmányfüzetemben, Az ismeretlen Ady-ban Ady alapos és teljes ismerőjeként állítottam oda magamat. Sok nehéz Ady-vers megértésének első mámorában és később is, mindig jó hittel mondtam ezt, de meg kellett győződnöm róla, hogy ebben a hitemben tévedtem. De talán nem csalódom, hogy az utolsó Ady-könyvem megírása után már valóban „alaposan” és „teljesen” ismerem Adyt, a költőt és az embert egyaránt.” Az elemző kritika nyilván találhat ennek ellenére is még hibákat, egyáltalán felsorakoztathat más véleményt. Így teszi ezt Ady szimbolizmusáról szóló tanulmányában Bóka László, aki pl. a „fehér csönd”, a „fehér lepel”, a „fehér ördög-lepel” kifejezéseknél nem tartja elfogadhatónak Földessy magyarázatát. A még meglévő és kifogásolható, e példánál talán jelentősebb téves magyarázatok bírálatánál mennyi útbaigazítást nyújt a helyes kritikai alaphoz a szerző elvi álláspontjának, kifejtett nézeteinek ismerete.

Viszont Földessy Gyula írásai, tanulmányai nehezen, elég sok időnek erre fordításával kutathatók fel, állíthatók össze. E publikáció tehát könnyíteni akarja azok munkáját, akik az Adyval való elmélyült foglalkozás érdekében Földessy Adyról szóló írásaival behatóbban meg akarnak ismerkedni. Azt sem igen lehet vitatni ugyanis, hogy a felvetett probléma eredményes megoldásához nem egy, vagy két kutató odaadó munkájára van csupán szükség, hanem olyan széleskörű viták megvalósítására, amelyekre a már sokszor említett Ady pályakezdésének bevezetőjében véleményünk szerint is helyesen hivatkozik Bóka László.

Munkám közben igen sok hasznát láttam Varga József az Irodalomtörténeti Közlemények 1954. évi 4. számában Földessy

Gyula nyolcvan éves címmel megjelent rövid tanulmányának. Varga József cikke szintén erőteljesen kidomborítja Földessy Adyról szóló írásainak jelentőségét, s konkrétan hivatkozik Földessy sok írására is. Földessy Ady tanulmányainak jelentőségét azonban más szempontokból világítja meg, mint ez a tanulmány és nem tekinti feladatának, hogy eligazítást adjon Földessy írásainak felkutatására azok számára, akik legalábbis az utóbbi évtizedekben nem kísérhették szemtanúként végig Földessy Gyula irodalmi tevékenységét. Feltételezi Földessy írásainak ismeretét és ezért nem pótolja az említett bibliográfia közlésének szükségét.

Az természetesen nem pusztá véletlen, hogy éppen Földessy Gyula lett Ady legjobb kommentátorává. A Nyugat 1923. aug. 16-i számában is megjelent Ady élmények c. írásában ő maga ismerteti velünk azokat a legfontosabb személyes találkozási alkalmakat, amelyek őt, a verseket általában, az Ady verseit pedig különösen egyre inkább kedvelő tanárt és kritikust a költő személyes barátjává, sőt „társ szerző”-jévé avatták. Bizonyos, hogy Ady nem alaptalanul bízta rá A menekülő Élet, A Magunk szerelme és a Ki látott engem c. köteteknek sajtó alá rendezését. Csak mert versei egyik leghűségesebb olvasójának és egyik legjobb értőjének tarthatta, méltatta arra a bizalomra, hogy a ciklusok csoportosításán túlmenően két esetben még a kötet cím megállapítását is Földessytől fogadja el. (A Magunk szerelme kötet címét maga Ady állapította meg, bár ezt a kötetét is Földessy rendezte sajtó alá.) Az említett kötetek kiadásánál végzett munkája iránti hálája jeléül írta Ady a Ki látott engem c. kötet prologusa utáni első, Megint nagy vízekre c. verséhez ezt a meleg ajánlását: „Kedves, jó Földesi Gyulámnak, az Ady-versek poéta-adminisztrátorának.”

E kötet megjelenése után személyes kapcsolatukban sajnálatos törés következett be, amelynek feloldására csak kevéssel az Ady halála előtt került sor. Így A halottak élén c. kötet sajtó alá rendezésénél Földessy nem működhetett közre. Közismert e kötet kiadásánál a kiadó bántóan méltánytalan eljárása, ami miatt Ady Józszázyi versének kihagyására kényszerült. A kimaradt verseket, továbbá Ady utolsó kötete összeállításától haláláig írt költeményeit már ismét Földessy rendezte sajtó alá, Az utolsó hajók című posthumus kötetben. Azok, akik ismerik Földessy Ady értékelése c. tanulmányát, tudják, hogy milyen igaztalan gáncs érte Földessyt Babits részéről, amiért megváltoztatta az előzőleg megbeszélte A Mindent hurcolva címet. A tárgyilagos szemlélet nemcsak Földessy érvel, hanem a címszerűség szempontja önmagában meggyőző eljárásának helyességéről.

Az utolsó hajók-hoz írt utószavában Földessy már azoknak a verseknek a kiadását sürgeti, amelyeket maga Ady hagyott ki

régebbi gyűjteményeiből, vagy amelyek ilyen szándék nélkül is pusztá feledékenységből a napilapok és a folyóiratok sárguló fo-liánsai között rejtve maradtak. Rövid dalok egyről és másról címmel ki is adott 1922-ben 174, addig kötetben meg nem jelent verset, amelyek legnagyobbbrészt Ady debreceni és nagyváradi újságíróskodása idején szerzett ún. croquis-versek. Nem kétséges, hogy Ady későbbi, kiforrott költészete alapelemeinek vizsgálatánál e versek néhányának is komoly haszna van, de e kiadást mégis inkább a teljes Adyra való törekvés indokolja. A kötettel kapcsolatban Kardos László a Nyugat 1922. decemberi számában kritikai megjegyzéseket tett, amelyekre Földessy ugyancsak a Nyugatban válaszolt. Részben elfogadja Kardos javarészt kiegészítő bírálatát, részben kimutatja egyik-másik adatának téves voltát. Cikkének sorai között keserű hangon jegyzi meg: „Egyelőre álmognunk sem lehet arról, hogy a teljes Ady megjelenhessék. De az ilyen kiegészítések mindenestre közelebb visznek ahhoz a távoli időponthoz.” (Nyugat, 1923 évf. 280. l.) Ehhez a teljességre való törekvéshez kell számítanunk a Margita élni akar-nak önálló kötetben való kiadását is, amelynek előszavában sok érdekes adalékot szolgáltat Adynak e művével kapcsolatos véleményére vonatkozólag.

A teljességre való törekvés mellett állandó gondja Földessynek a megjelent Ady-versek kritikai felülvizsgálata. E téren legfontosabb írása a Kísérő sorok Ady összes verseinek új kiadásához, melyeket 1950-ben írt a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent kötethez, amely Ady összes verseinek 6. kiadása, de elsőként nyújt lehetőleg hibátlan szöveget. Ezekben a sorokban Földessy elmondja, hogy Ady egyetlen versének kéziratát sem őrizte gondosan. A meglévő kéziratának legnagyobb gyűjteménye is, amely 170-nél több versének kéziratát tartalmazza, a második világháború zűrzavara között Németországba került, ahol annak esetleg csak maradványait „leltározott magyar érték”-ként őrzik valahol. Egyelőre tehát az Ady-versek kritikai kiadása csaknem kivitetlen szándék.

A versek gondozásával szoros összefüggésben van Földessynek az Ady prózai írásainak hasonló lelkiismeretességű nyilvántartására való törekvése. Még 1939-ben kiadta az összegyűjtött novellákat, amely gyűjteményében Ady 5 novellás kötetében addig megjelent 59 novellán kívül még 162 novellát (összesen 221-et) publikált. Az utószavában megemlíti, hogy még 84 ismert Ady-novella kiadását mellőzte, szavaiból érezhetően elsősorban politikai okokból. (Így kellett mellőznie az Irodalmi Újság 1953. február 12-i számában közzétett A vidámság küldötte c. karácsonyi Ady-mesét, amely kétség nélkül tanúsítja, hogy Ady Gorkij több

írását ismerte.) Vallomások és tanulmányok címmel 1945-ben adta ki Adynak a magyar és külföldi irodalommal kapcsolatos írásait tartalmazó cikkgyűjteményét. Ennek, valamint az 1949-ben megjelent Párisban és Napfényországban c. köteteknek a szerkesztése és természetesen a két gondos előszó, szintén részletei annak az odaadó tevékenységnek, amellyel Földessy Gyula az Ady-hagyaték gondozását végezte. 1950-től a Király Istvánnal közösen szerkesztették Adynak a klerikális reakció elleni írásait tartalmazó A fekete lobogó c. kiadványt. 1954-ben pedig a Magyar Klasszikusok sorozatában jelentette meg Ady Endre válogatott cikkeit és tanulmányait. Végül 1955-ben Ady összes prózai művei kritikai kiadásának két testes első kötete nyitotta meg azt a sort, amely fiatalabb kutatók közreműködésével, de mégis csak elsősorban Földessy Gyula fáradhatatlan munkálkodása révén azzal biztat, hogy legalább a prózai művek kritikai kiadása hamarosan a magyar olvasók asztalára kerül.

Az összegyűjtött novellák utószavában mondja el először Földessy azt a felismerését is, hogy Ady prózája és költészete között nagyon szoros összefüggés van. A Klasszikusok sorozatában megjelent cikkgyűjteményének utószavában még határozottabb formában nyilatkozik erről az összefüggésről. Megállapítja, hogy Adynak „előbb végig kellett járnia az újságírás iskoláját, hogy nemzetének és a korabeli emberiségnek legrepresentánsabb költőjévé válhassék.” Igazolja ezt azzal, hogy „számszámra bukkannak fel költeményeiben olyan szólások, szóképek, történelmi vonatkozások, gondolatok, amiket előbb még prózai írásba foglalt bele. Ez is mutatja költészete és prózája egy egységes életművé való alakulását”. E felismerésnek a segítségével oldotta meg azt a problémát, amelyet a polgári irodalomtudomány Szerb Antal szavaival „irodalomtörténetünk nagy rejtélyei” egyikének nevezett és megoldhatatlannak tartott. Azt nevezetesen, hogy Ady a Versek megjelenése után elhallgat, majd négy év eltelte után is csak „még egyszerre” szánja megszólalásá. A felismerés helyességét bizonyítják Adynak az 1911-ben kiadott Vallomások és tanulmányok c. kötete előszavának befejező szavai: „Szentelje meg ezt a kis füzetet a legemberibb és a legistenibb szándék: aki írta, ember akart lenni a talpán és a titkok fellegvárát akarta megostromolni”. Adynak ez a nyilatkozata bizonyítja, hogy maga is tisztában volt azzal, hogy prózai írásai mennyire szerves részei az ő életművének.

Látjuk tehát, hogy Földessy Gyula sajtó alá rendező, szerkesztő, válogató tevékenysége közben, különösen az egyes előszavakban, „utószavakban” és „kísérő sorokban” számos esetben juttatta kifejezésre az Ady-problémákkal kapcsolatban vallott né-

zetelt. Ezeknek összefüggő kifejtésére azonban mégis csak az önálló tanulmányok, cikkek biztosították számára az igazi alkalmakat. Továbbiakban sorba vesszük az ilyen írásait. Először is a könyvalakban is megjelenteket, majd a legfontosabb, csak folyóiratokban, vagy napilapokban elérhető cikkeit. Előre kell bocsátanunk, hogy minden igyekezet ellenére sem volt elérhető a teljesség. Nem kétséges azonban, hogy a soron következő bibliográfia minden olyan írást tartalmaz, amelyik lényeges a Földessy életmű megítélésében.

Földessy Gyulának eddig az alábbi tíz önálló tanulmánykötete jelent meg:

I. Ady Endre (Tanulmányok és ismertetés). Megjelent külön lenyomatként a „Huszadik Század” Ady-számából. 1919.

II. Ady-tanulmányok. Megjelent az Ethika könyvtár V. köteteként: 1921. Tartalmazza a következő három tanulmányt:

1. Ady és verse.
2. Az Ady-versek statisztikája.
3. Ady-kommentárok és konkordanciák.

III. Ady-Múzeum. I-II. k. A Dóczy Jenővel közösen szerkesztett kötetekben a szerkesztői programon és más kisebb közléseken kívül az alábbi Földessy-írárok találhatóak:

1. Az özvegy legények tánca, vagy: Hogy kell Adyt olvasni.
2. Adalékok az Ady és a Holnap körüli vitákhoz. (Egy fejezet a magyar irdalomtörténetből.)
3. Egy kis ellenszeminárium Hatvany Ady-világához.
4. Ady verseinek időrendje.
5. Szemelvények Ady váradi cikkeiből.
6. Eszrevételek Horváth János bírálatára.

IV. Újabb Ady-tanulmányok, 1927. Az Ady-Múzeumban is közölt Az özvegy legények tánca című tanulmányon kívül még a következő négy tanulmányt tartalmazza:

1. Ady miszticizmusa.
2. Ady-élmények.
3. Ady nagy elődje: Vajda János.
4. Az Ady kérdés 1927-ben.

V. Tanulmányok és élmények, 1934. A kötetnek csak egyharmada Adyval foglalkozó tanulmány. Ezek:

1. A költői lángelme világnézeti és esztétikai ismertetőjelei Ady Endre példájában.
2. Ady problémák. (Vita Sík Sándorral.)
3. Ady költészetének külső és belső formái.
4. Ady Endre édesapja.
5. Ady és Hatvany.
6. Petőfitől Adyig.

VI. Ady értékelése az Új Versek megjelenésétől maig — Kosztolányi és Babits szerepe az Ady problémában, 1939. A Kelet Népe Könyvtár I. sz.

VII. Az ismeretlen Ady. A Debreceni Ady-Társaság kiadása, 1941.

VIII. Ady az ember és a költő. Exodus kiadás, 1943. A kötet négy cikk kivételével Adyval foglalkozik. Az Ady-tanulmányok:

1. Ady költészetének monumentális vonásai.

2. Ady, az ember.
3. Ady és Debrecen.
4. Ady és a zsidóság.
5. Ady Endre emlékezete.
6. Ady Endre édesanyja.
7. Ady Lajos.
8. Ady Lajos.
9. Vita az „Ady-problémák” körül.
10. Egy Ady-motívum eredete.
11. Jegyzetek Ady egy motívum csoportjához.
12. Újabb adalékok egy Ady-motívumhoz.
13. Ady és Romain Rolland.
14. Határhúzások Ady és Babits között.

IX. Ady minden titkai (Ady kommentárok) 1949.

Az egyes Ady-kötetekre és versekre vonatkozó részletes kommentárokon kívül önálló jellegű írások a kötetben:

1. Bevezető az Ady-komentárokhba.
2. Petőfi nem alkuszik. — Egy Ady próza, melyet kommentálni kell.
3. Ady az ember és a költő.
4. Ady motívum rendjei.

X. Petőfi és Ady-szótár. Különlenyomat a Magyar Nyelvőr 1950. évi 2—3. számából.

Földessynek az Adyról szóló írásokat tartalmazó tíz kötetében tehát több mint 40 tanulmánya jelent meg. A továbbiakban pedig felsoroljuk azt a csaknem húsz cikkét, amelyek eddig még könyvalakban nem jelentek meg, de Földessy működésének értékeléséhez nélkülözhetetlenek:

- Felelet Babits Mihálynak. (Nyugat, 1921. április).
 Akik sohasem tévedhetnek. (Vita Szekfűvel) Röneszánsz (Győr) 1921. dec.
- Néhány szó Király György végszavához (Nyugat, 1922. é. 433. l.).
 Új Ady-kiadások (Nyugat, 1922. é. 769. l.).
 Ady magyarsága. (Vita a „vénekkal”). Kolozsvári Ellenzék, 1925.
 Ady harcai. (Korunk, Cluj-Kolozsvár, 1926. május.)
 Ady, Babits, Kosztolányi. — Az Ady-vita mai állása. (Széphalom, Szeged, 1929. é. 341. l.)
 Ady Prágában. (Kelet Népe, 1940. április.)
 Ady, a művész. (Sorsunk, Pécs, 1944. március.)
 Ady történelmisége (Sorsunk, Pécs, 1946. december.)
 Révai József Ady-ja. (Magyarok, 1945. é. 230. l.)
 Az Ady-vers külső formái. (Vándortűz, 1947. november.)
 Ady és 1848. (Új Szántás, 1948. október.)
 Ady színikritikái. (Színház és Filmművészet, 1951. január.)
 Ady és az 1905-ös orosz forradalom. (Irodalmi Ujság, 1952. nov. 20.)
 Ady és Gorkij. (Irodalmi Ujság, 1953, február 12.)
 Utam Petőfitől Adyig és máig. (Irodalmi Ujság, 1954. okt. 23.)

Földessy Gyula mintegy hatvan Ady írásának bibliografikus felsorolása után szóljunk még röviden e művek néhány legfontosabb témaköréről. Mindaz, amit a bevezetőben elmondottunk, feleslegessé teszi annak különösebb indokolását, hogy írásainak

miért a legfontosabb témaköre: leszámolás az Ady érthetlenségének felületes rágalmaival. Az elmondottak azt is megmagyarázzák, hogy miért csak 1919-ben, tehát Ady halála után írt először tanulmányt a „legszeretettebb poétájáról.” Idéztük már vallomását, hogy ő maga is csak a teljes Ady-mű nyomán ismerte fel az Ady teljes megértésének nyitját: Ady verseinek organikus, mély összefüggését. Ezt tudva, természetesnek és őszintének érezzük első tanulmányának lírai ellágyulású befejező szavait: „Legkedvesebb költőm..., bocsáss meg érte, hogy így kitakartalak a Téged nem értők és nem szeretők szemelőtt.... Mintha hallanám a szavad: miért kellett ilyen vágatva előrevágtatni az én százszor zárt titkaimmal. Ne haragudjál érte, legszeretettebb poétám, de egyre nőnek az árnyékok felettem...: sietni kell”. — Azt, hogy e kérdésben Földessy jó nyomon jár, már az is bizonyítja, hogy nézetei állandóan tisztulnak, fejlődnek. Első kötetében még nem világítja meg eléggé a Goethéből vett, az igazi műalkotás „megmérhetetlenségéről” szóló idézetét. Az Ady minden titkai-ban viszont már pontosan kifejti, hogy „az ugyancsak józan esztétikájú, minden zavarostól, abstrustól (homályostól-ködöstől) idegenkedő Goethe elgondolásában egy teljes-érdemű műalkotás-megmérhetlensége ott kezdődik, ahol az olvasó, vagy bármely műélvező már megfejtette a megfejténi valót.”

E témakörnél természetesen nem csupán az olyan, a problémát részletesen kifejtő írásokra kell gondolnunk, mint a Tanulmány és ismertetés záró fejezete, vagy az Ady minden titkai bevezető tanulmánya stb., hanem az Ady helyes megértését elősegítő minden kommentálására. Így pl. arra a cikksorozatra, amellyel szinte nyomról-nyomra továbbhaladt Ady egyik legnehezebben érthető és Kardeván Károlynak az Ady-Múzeum-ban közölt cikke szerint is annyi belemagyarázásra okot adó Özvegy legények tánca c. vers helyes magyarázatában. Sőt ebbe a témakörbe tartozik az ún. „rossz” Ady-versek problémája is, amelyet legkönnyebben talán Földessynek a Néhány szó Király György végaszavához c. cikkből vett idézetével világíthatunk meg. „Petőfi írt rossz verseket, Vörösmarty is eleget, sőt Arany is nem egyet” — írja, de Ady az Új Versektől kezdve olyan kivételes gondossággal, olyan magapuztító lelkesedéssel írta verseit, hogy róla nem lehet elmondani azt, hogy egyáltalán írhatott volna „rossz” verset. Ehhez az Ady minden titkai bevezető tanulmányában még hozzáfűzi: „Ady vajúdó kínnal szülte legtöbb versét..., egyiket-másikat tízszer-hússzor is leírva... s ha az ő szigorú mértéke szerint nem volt velük megelégedve, összetépte és eldobta őket.” Ez a kérdés, mely érthetően számos ellenkezést váltott ki, sokkal bonyolultabb, mint amilyennek az első pillanatban látszik. Hiszen ide tartoznak azok az igaztalan támadások is, amelyek a Nyugat esztéta-szárnyá-

ról azzal vádolták Adyt, — így akarva hátba döfni éppen „legéletesebb” verseit —, hogy bizonyos idő után „kíírta magát”. Ezek a vádak még az olyan hű barátot is megzavarták, mint Hatvany Lajos és lehetővé tették, hogy Kosztolányi le merje írni a hitvány megállapítást, hogy Ady 30—40 szép versen kívül meg lehetőszen vegyesértékű költeményeket írt.

Hogy Földessy Gyula milyen híven őrizte Ady „ezer versét”, többek között az is bizonyítja, hogy bármilyen fokú irodalomtanításunkban azt, amit Ady költői kifejező eszközeiről tanítunk, javarészt Földessy eredményeire alapozzuk. Tanulmányainak pusztá címei tanúsítják már, hogy milyen nagy gondot fordított e kérdések megvilágítására is. Viták itt is bőven akadtak, elsősorban Babits Mihállyal. A bevezetőben megvilágítást nyert már, hogy Babits milyen szívesen fogadta Földessynek már első kötetében is közölt néhány kommentárját. Tanulmánya második felében azonban Babits vitába bocsátkozott Földessy verstani megállapításaival. Kinek volt igaza? Németh László Magyar Ritmusában e kérdéstről így nyilatkozik: „Biztos, hogy mind a két félnek igaza volt: részigazsága... A lényegesebbet... mégis Földessy vette észre.” Vargyas Lajos A magyar vers ritmusában: „...ebben a tekintetben igaza volt Földessy Gyulának Babits-sal szemben, hogy az Ady-versek muzsikája az, ami oly felejthetlenné teszi sorait.” Horváth János is így ír Rendszeres magyar verstanában: „Ady verselését Kiss Józsefénél alaposabban tanulmányozták, kivált Földessy Gyula.” — Ennek a vitának alapkérdése természetesen összefüggésben van a magyar vers ritmusa felőli általános bizonytalansággal. Földessy maga is említi, hogy az Ady verselésénél még nem mondta ki az utolsó szavát. Ösztönös sejtéseinek megbízhatóságával kapcsolatban elég valóban Emőd Tamás levelére hivatkozni. (Ady értékelése, 36. l.) Alig vitatható, hogy megállapításai a további kutatásban nélkülözhetetlenek.

Ady művészi nagyságának, költői erejének bizonyítása és kifejtése mellett hű védelmezője Földessy Ady emberségének, erkölcsi felfogásának is. Akkor is, mikor figyelmeztet arra a helytelen gyakorlatra, hogy általában a történetírásban, s így az irodalomtörténetírásban is eléggé kialakult az a szokás, hogy a nagy alakok portréját idealizálják, retusálják, kilúgozva belőlük minden emberi vonást, de még inkább akkor, amikor Ady emberségének, erkölcsiségének pozitív vonásait mutatja be. Távol áll tőle, hogy hamis erkölcsi mázzal vonja be azt az Adyt, aki olyan őszintén tárta fel a nagyrészt kora átkának tekinthető nehéz sebeit, de aki éppen egyik, Hatvanyhoz írott levelében olyan félreérthetetlenül foglalt állást a költészet és emberség szoros összetartozásának kérdésében: „Eldog vagyok, hogy verseimnek volt erejük

téged megfogni és megtartani, de nem hiszem, hogy köztem és versem között más különbség is volna a matériánál.”

E témakörbe tartoznak Ady emberségének kérdését összefoglalóan taglaló tanulmányain kívül mindazok az írások is, amelyekben Adynak szüleihez, testvéréhez, barátaihoz, stb. fűződő kapcsolatairól ír. Ide kell számítanunk természetesen Adynak arról a hősi harcáról szóló tudósításait is, amelyet a nagy költő éppen a teljesebb emberségért mindenfajta elnyomás ellen vívott. Földessy híven közvetíti ezt, hiszen ő nemcsak Adyt mutatja be „az elnyomottak forradalmának költőjeként”, hanem maga is mindig bátran színt vall. 1937-ben pl. így jellemezte saját álláspontját: „mindig közelebb éreztem magamhoz a forradalmi eszme-világot, mint a konzervatívizmust.” Végül idekapcsolhatjuk Földessy ama írásait is, amelyekben a magyarságában támadott Adyért állt helyt, hiszen Ady magyarságát elsősorban azért vonták kétségbe, mert az emberi haladásért küzdve, szembe fordult mindefajta álhazafisággal. Ide tartoznak tehát a Vita a „vénekek”, vagy Szekfű Gyula Három nemzedékének Adyról alkotott téves, felületes nézeteivel, vagy Illyés Gyula alaptalan megállapításaival és más hasonló írások.

Földessy Gyula életművének természetesen vannak jelentős fogyatékoságai is. Ilyennek tartjuk elsősorban azokat a megállapításokat, amelyeket Ady miszticizmusával kapcsolatban különböző írásaiban elég gyakran olvashatunk nála. Már az 1921-ben írt Ady miszticizmusa c. tanulmányánál sem érzünk meggyőző erőt, főként mert a materializmus fogalmát annyira a mechanikus materializmus korlátai között hajlandó csak felfogni. Ez mutatkozik meg már első tanulmányának A millióelmélet c. fejezetében, de leginkább a Révai József Ady-ja című írásában. Félreértés ne essék. Nem az a hiba, hogy ő egyáltalán vitatkozik Révai Józseffel. Teljes mértékben egyet lehet érteni Bóka László említett Csillagbeli cikkének megállapításával: „Mikor Révai József Ady-tanulmányai először mutatták meg, hogy mit nyerhet irodalmunk a marxi-lenini irodalomtudománytól, s irodalomtudományunk beledicsőült a felismerésbe, Földessy Révai tanulmányainak egy döntő pontját vette revízió alá és hozzáadta a maga korrekcióját Ady és az 1905-ös orosz forradalom helyesebben ábrázolt viszonyáról.” Földessynek erről az eredményéről maga Révai József is nagy elismeréssel szólt az Ady születésének 75. évfordulóján tartott emlékünnepe elnöki megnyitójában. (Szabad Nép, 1952. november 22.) Jogosak Földessynek azok a bírálatai is, amelyekkel kritizálja Révai Józsefnek néhány más, kevésbé indokolt, téves megállapítását is. Nem lehet azonban egyetérteni vele, amikor a cikkében állandóan bizonyos szemellenzős „doktrinákról” beszél.

Ebben a cikkében is erősen érezhető a materializmus dialektikus szemléletének hiánya, továbbá Ady miszticizmusáról vallott elméletéhez való ragaszkodása. Elméletét Ady költészetébe beolvasztott folklorisztikus és kultikus elemek taglalásával védi. Lehet hogy részletkérdésekben figyelemreméltó igazságai vannak, de nem jelent az Adynál transzcendentizmust, hogy ő éppen szimbolizálása révén el tudott fordulni a felületi dolgoktól és így érzékeltette hogy nem részletekről, hanem egészről van szó. Senki nem állítja, hogy Ady világnézete a történelmi materializmus volt, de mindaz, amit Földessy is az Ady-versek „életességéről” vall, ellentétben van a miszticizmussal. Ezt a cikkét természetesen már régebben írta. Az Irodalmi Ujság 1954. október 23-i számában közölt írása arról tanúskodik, hogy számítani lehet állításainak jelentős korrigálására. E cikkében így ír: „Petőfi és Ady messzítávlátú forradalmisága logikus következetességgel vezetett és kötelezett el a leghatározottabban és legőszintébben a jövőt jelentő marxi—lenini szociális világnézet szolgálatára. Ezt — ha voltak is kezdetben egyes ideológiai botlásaim — teljes meggyődéssel és hűséggel vállalom életem végéig.”

Ameddig azonban a szükséges korrigálást maga Földessy el nem végzi, a bírálóknak kell ezzel is foglalkoznia, igyekezve fényt deríteni annak megvilágítására is, hogy milyen meggondolások útján jutott Földessy Gyula olyan téves következtetésekhez, amelyeket az Idő ím megrostált. Mert Földessy Gyula írásai is, mások írásaihoz hasonlóan megméretnek „az Idő rostájában”.

Kezében óriás rostával

All az Idő és rostál egyre,

— — — — —
Vidáman és nem keseregve

— — — — —
Az ocsut az Idő nem szánja . . .

Földessy Gyulának sem kell szólni, mert e rostálás után csak annál többet érnek a megmaradó érett búzaszemek.